

ZAKAR PÉTER

Katolikus püspökök kinevezésének minisztertanácsi háttere Magyarországon, Erdélyben, a Temesi Bánságban és a Szerb Vajdaságban I. (1848–1850)*

Bevezetés

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc következményeit felszámolni kívánó osztrák politika sajátos részét képezte politikai tekintetben lojális püspökök kinevezése a szabadságharc időszakában és azt követően. Tanulmányunkban e püspökök kinevezésének politikai vonatkozásaival, mindenekelőtt a minisztertanácsokon elhangzott javaslatokkal és érvekkel szeretnénk foglalkozni. Szintén áttekintjük a jelöltek körét az újabb szakirodalom figyelembevételével, illetve a kinevezések folyamatában bekövetkezett változásokat is.¹

Szakirodalmunkban számos utalás található erre a problémakörre, ezek közül néhány fontosabb munkára szükséges kitérni. Meszlényi Antal 1928-ban megjelent kötetében főként a püspökök lemondatásával foglalkozott, lényegében igazságtalannak állítva be ezt a folyamatot.² Hermann Egyed 1932-ben a korabeli hadbíróóságok iratanyagát is feldolgozva foglalta össze a katolikus egyház helyzetét a katonai diktatúra és az abszolutizmus időszakában. Részletesen foglalkozott a hadbíróügyi eljárás alá vont püspökök ügyével, illetve Scitovszky János prímás kiszabadításuk érdekében tett lépéseivel.³ Eckhart Ferenc 1935-ben megjelent művében Mára Terézia korától 1918-ig tekintette át a püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltésének kérdését. A jogszabályi háttér vázolása mellett főként a kinevezés folyamatának rekonstruálására törekedett, s zömében bécsi levéltári források alapján felismerte, hogy 1851-ben változás következett be a püspökök kinevezése során követett eljárásban.⁴

A sztálinista történetírás meghatározó magyarországi képviselője, Andics Erzsébet 1949-ben külön kis kötetben foglalta össze véleményét az „egyházi reakció”-ról. Végző következtetése így hangzott: „A magas katolikus egyházi szervek ilyenformán az 1848–1849-es szabadságharc idején a nemzetellenes feudális és abszolutista reakció előretolt hadállá-

* Tanulmányunk folytatása az Aetas következő számában fog megjelenni.

¹ Köszönettel tartozom Fazekas Istvánnak, aki a bécsi gyűjteményekben segítségemre volt az iratok előkészítése során.

² Meszlényi Antal: *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*. Budapest, 1928. 227–232.

³ Hermann Egyed: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idején*. Gödöllő, 1932.

⁴ Eckhart Ferenc: *A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig*. Budapest, 1935. 32–33.

sai, a katolikus klérus jelentékeny része pedig, a főpapság vezetésével, annak legszervezetesebb és legagilisabb osztaga volt.”⁵

Témánk szempontjából a legfontosabb és legjelentősebb munka Adriányi Gábornak az 1855-ös konkordátumról, azaz a Bach-korszak katolikus egyházpolitikájáról írt munkája, amelyben a szerző már nemcsak a budapesti és esztergomi levéltárak anyagait, hanem a bécsi minisztertanács (illetve a miniszteri konferencia), továbbá a vatikáni levéltár forrásait is használta, részben pedig eredeti nyelven idézte is. Rendkívül adatgazdag fejezetben foglalkozott a püspöki kinevezésekkel, aminek során a politikai és a diplomáciai helyzetet is értékelte. Ugyanakkor a konkordátumhoz vezető folyamatot tartotta szem előtt a kinevezések tárgyalásakor.⁶ 1998-ban a Vigiliában jelentetett meg magyarul egy rövid részt könyvből az 1848–1849-es eseményekkel kapcsolatban.⁷ Miután németül megjelent munkáit – meglátása szerint – a magyar történészek csak kevés figyelemre méltatták, 2009-ben magyar nyelven is összefoglalta korábbi kutatásának eredményeit,⁸ azonban ő maga sem dolgozta fel teljesen az 1963 óta megjelent szakirodalmat.⁹

A forráskiadások között meg kell említenünk *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben* című munkát, amelynek harmadik kötete 1850 áprilisáig közölt forrásokat.¹⁰ 1981-ben jelent meg Lukács Lajos műve a bécsi apostoli nunciusok Magyarországgal kapcsolatos levelezéséről,¹¹ a levelek regesztáit és a bevezető tanulmányt a szerző magyarul is közreadta.¹² Waltraud Heindl ugyanekkor a bécsi nunciaturának a püspökök kinevezésében és felmentésében játszott szerepét mutatta be egy tanulmányában. Arra a következtetésre jutott, hogy Michele Viale-Prelà bécsi nuncius segítőkésznek mutatkozott az osztrák kormánnyal szemben, fontos volt számára, hogy a püspökök hűségesek legyenek az uralkodóhoz, és teljesítsék az állammal szembeni kötelességeiket. Ugyanakkor tiltakozott, ha az állam egyoldalú lépésekkel beavatkozott a püspökök felmentésébe vagy a püspöki javak igazgatásába. Összességében Heindl úgy ítélte meg, hogy a két konzervatív állam (az Osztrák Császárság és az Egyházi Állam) túlságosan is egymásra volt utalva ahhoz, hogy viszonyukat egy jogvita megbontsa, így egyezségük csak a magyarországi püspökök rovására jöhetett létre.¹³

⁵ Andics Erzsébet: *Az egyházi reakció 1848 – 1849-ben*. Budapest, 1949. 101. Ma ez az álláspont már alapvetően meghaladottnak tűnik, vö.: Hermann Róbert: *Negyvennyolcas történetünk mai állása*. Budapest, 2011. 56–59., 118–120.

⁶ Adriányi Gábor: *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*. Róma, 1963. 39–55.

⁷ Adriányi Gábor: *Püspökök kinevezése és elmozdítása 1848 – 1849-ben*. Vigília, 63. évf. (1998) 10. sz. 722–727.

⁸ Adriányi Gábor: *A Bach-korszak egyházpolitikája*. [Győr,] 2009.

⁹ Hermann: *Negyvennyolcas történetünk mai állása*, 120.

¹⁰ Andics Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. 3. köt. *Iratok 1849. március – 1850. április*. Budapest, 1965. 11–543.

¹¹ Lukács Lajos (ed.): *The Vatican and Hungary 1846–1878. Reports and Correspondence on Hungary of the Apostolic Nuncio in Vienna*. Budapest, 1981.

¹² Lukács Lajos: *A Vatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciusok levelezése Magyarországról*. Budapest, 1981.

¹³ Heindl, Waltraud: *Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsnennungen und Bischofsenthaltungen in Ungarn 1848–1850*. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Bd. 24. (1971). 400–432.

Időközben megjelentek az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek, amelyek jelentősen megkönnyítik a kinevezések politikai vonatkozásainak feltárását.¹⁴ Mindehhez még hozzá kell számítanunk az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, továbbá a megtorlással kapcsolatosan az utóbbi években megjelent könyvtárnyi irodalmat.¹⁵ Mindezek alapján indokoltnak tűnik a forradalom és az azt követő időszak katolikus püspöki kinevezéseinek áttekintése nemcsak a magyar és német, hanem további idegen nyelvű szakirodalom figyelembevételével.

Püspöki kinevezések 1848-ban és a kinevezettek lemondatása 1849-ben

1848-ban a forradalom és a polgári átalakulás következtében gyökeresen megváltozott az addigi egyházpolitika Magyarországon. A tized eltörlése, a bevett felekezetek teljes egyenjogúságának kimondása, a sajtószabadság törvénybeiktatása mellett az egyik legfontosabb kérdés az volt, hogyan illeszkedik be Magyarországon a katolikus egyház az alkotmányos rendszerbe.

A megüriült püspöki székek betöltését a magyarországi püspökök több alkalommal is sürgették. Állásfoglalásukat megismételték 1848 júniusának elején, amikor Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszterrel folytattak tárgyalásokat.¹⁶ Az esztergomi érsekesség betöltését főként Scitovszky János pécsi és Lonovics József csanádi püspökök szorgalmazták, akik az utolsó rendi országgyűlés vitái során is fontos szerepet játszottak a tanácskozásokban, s akinek Hám János szatmári püspök szerint reményük volt a primási méltóság elnyerésére.¹⁷ A kinevezéseket az egyház válságos helyzete is indokolta, mindenekelőtt az alsópapság körében tapasztalható nyugtalanság, amely demokratikus és nemzeti jellegű követelésekben öltött testet, magába olvasztva a késői jozefinizmus szellemiségét is. Az egyházi vagyon fenyegető szekularizációjának lehetősége életre hívta az aláírásgyűjtéssel alátámasztott katolikus autonómia-mozgalmat, amelynek egyik fő célkitűzése az egyházi vagyon államosításának megakadályozása volt. A püspökök kinevezésére tehát azért is szükség volt, hogy a kialakuló új, alkotmányos rendszerben az egyház minél kedvezőbb pozíciókra tehesen szert.¹⁸

A további események szempontjából kulcsfontosságú volt, hogy a magyar kormány javaslatára V. Ferdinánd 1848. június 25-én új ordináriusokat nevezett ki több egyházmegye élére. Két érsek (Hám János szatmári püspököt esztergomi, Lonovics József csanádi püspököt egri érsekké), és három püspök (Karner Antal győri kanonokot, a helytartótanács korábbi egyházügyi referensét székesfehérvári, Jekelfalussy Vince esztergomi kanonokot, korábbi helytartótanácsi tanácsost szepesi és Horváth Mihály hatvani prépostot, történetíró

¹⁴ Kletečka, Thomas (Bearbeitet und eingeleitet): *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. I. Abteilung. Die Ministerien des Revolutionsjahres 1848. 20. März 1848 – 21. November 1848.* Wien, 1996.; II. Abteilung Bd. I-II. *Das Ministerium Schwarzenberg* Bearbeitet und eingeleitet von Kletečka, Thomas und Schmied-Kowarzik, Anatol. Wien, 2002. 2005. etc.

¹⁵ Hermann: *Negyvennyolcas történetünk mai állása*, 1–298.

¹⁶ Sarnyai Csaba Máté: *Az egyházi kinevezések gyakorlatának néhány kérdése 1848 végéig.* In: Klestenitz Tibor – Zombori István (szerk.): *Litterarum radices amare, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára.* Budapest, 2015. 105–110.

¹⁷ Scheffler János (szerk.): *Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848/49-ből.* Budapest, 1928. 44.

¹⁸ Török Jenő: *A katolikus autonómia-mozgalom 1848-1871. Adalékok a magyar liberális-katolicizmus történetéhez.* Budapest, 1941. 17–48.; Csorba László: *A vallásalap „jogi természete”.* Budapest, 1999. 47–63.

csanádi püspökké) kinevezésére került sor, ugyanakkor a váci és a győri, továbbá a megürrülő szatmári püspökség betöltetlen maradt.¹⁹

A politikai helyzet azonban a kinevezések ellenére tovább bonyolódott. Az 1848:III. tc. 7. §-a ugyanis kimondta, hogy az érsekek, püspökök, prépostok és apátok kinevezése „mindig az illető felelős magyar miniszter ellenjegyzése mellett” az uralkodót illeti.²⁰ Eckhart Ferenc 1935-ben még úgy ítélte meg, hogy a főkegyúri jog gyakorlásában 1848-ban nem következett be jelentős változás, mindössze a felelős magyar minisztérium átvette a kormányzások szerepét. Ezzel együtt a királyi kinevezési jog (*nominatio*) következtében – a késői jozefinizmus eszméinek megfelelően – a püspököknek az állam hűséges szolgálainak kellett lenniük, sőt hűségüket is kellett tenniük a királynak.²¹ Az újabb kutatások azonban rámutattak arra, hogy a magyar kormány többszörösen is szokatlanul járt el a kinevezések előterjesztése során. Először is úgy javasoltak püspöki kinevezéseket, hogy eltekintettek az egyházi főméltóságok konzultációs jogától.²² Másodsor, korábban a Magyar Királyi Kancellária mindig több jelöltet terjesztett fel, akik közül az uralkodó a számára legmegfelelőbbnek tűnő jelöltet nevezhette ki. Harmadsor, eddig a kinevezést megelőzően bizalmasan mindig megkérdezték a nunciust, hogy Rómának megfelelő-e a jelölt. Végül, negyedszer, a kinevezettek neveit korábban titokban tartották az eljárásnak ebben a szakaszában.²³

A bécsi nunciatura korábban szintén sürgette az új püspökök kinevezését, most tiltakozott ugyan a magyar kormány eljárása miatt, de az adott helyzetben nem kapott segítséget az osztrák féltől. Viale-Prelà bécsi nuncius kifejezetten pozitívan ítélte meg Hám kinevezését, szerinte a primás „valóban Isten szellemétől telt, mindenki úgy tekint rá, mint szent-re”.²⁴ A püspöki kinevezéseket végül sem a magyar kormány, sem az uralkodó nem terjesztette fel Rómába, ahová ráadásul újabb információk érkeztek Horváth Mihály egyházi vonatkozású reformterveiről is. Kezdetben a bécsi kormány az uralkodóra, V. Ferdinándra hivatkozva késleltette az esztergomi érsek kinevezését,²⁵ majd 1849 telén Alfred zu Windisch-Grätz tábornagy, illetve Felix zu Schwarzenberg herceg miniszterelnök akadályozták meg azt, mondván, Hám ugyan istenfélő és ájtatos ember, de túlságosan öreg és erőtlen.²⁶

¹⁹ Hermann Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München, 1973. 423.; Lonovics József és Horváth Mihály habitusának összehasonlításáról lásd: Busku Anita: *Horváth Mihály és Lonovics József – párhuzamok és ellentétek*. Egyháztörténeti Szemle, 12. évf. (2011) 3. sz. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/busku-horvath-lonovics.htm> (Letöltés: 2015. október 10. 18.41)

²⁰ Márkus Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár 1836 – 1868. évi törvénytörvények*. Budapest, 1896. 219.

²¹ Eckhart: *A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig*, 25.

²² Lukács Lajos kétségbe vonta ezt az Alessandro Montani uditore megjegyzésére alapozott állítást, de az általa megjelölt források az ő állítását sem támasztják alá. Lukács: *A Vatikán és Magyarország 1846–1878*, 61.

²³ Heindl: *Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsnennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn*, 405–406.

²⁴ Adriányi: *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 18.; Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 11.

²⁵ Primási Levéltár (a továbbiakban: PL) Archivum Ecclesiasticum (a továbbiakban: AE) Hám-akták 1848:182.

²⁶ Heindl: *Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsnennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn*, 413–414.

Hám János 1848-ban együttműködött a Batthyány-kormánnyal, majd az Országos Honvédelmi Bizottmánnal is. A kinevezett primás 1848 nyarán például a piarista rend vizsgálatára három püspököt nevezett ki.²⁷ Az önálló magyar irtalmas rendi rendtartomány kialakítását hasznosnak, sőt szükségesnek tartotta, és tisztelettel üdvözölte a döntést.²⁸ Ekkoriban adott a haza szükségleteire először 2000 forintot ajándékol és 6000 forintot kölcsönként, majd egy másik alkalommal 1000 forintot ajándékol és 2000 forintot kölcsönként.²⁹ A radikális beállítottságú „Marcius Tizenötödike” is megírta, hogy Hám mindig a kormánnyal szavazott, és még az Országos Honvédelmi Bizottmány megalakulásához is hozzájárult.³⁰ 1848. október 25-én a püspöki kar a törvényes rendhez (az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz) való hűségre intette híveit, majd egy az uralkodóhoz intézett memorandumban felpanaszolta a délvidéki háború pusztításait, és kiállt az áprilisi törvények mellett.³¹

Hám sikeresen tiltakozott a papság fegyveres szolgálatra kényszerítése ellen,³² a nemzetőrség felfegyverzésére pedig a kormány kérésére a primási javakhoz tartozó kemencei és bernecei erdőkből 15 000 bükkfából készült kaszanyelet szállítottatott térítésmentesen a budai fegyvertárba.³³ Bars vármegye állandó bizottmányának kérésére Hám utasításának megfelelően Kunszt József esztergomi helynök papjait a haza iránti köteleességek teljesítésére utasította.³⁴

A cs. kir. főhadserg 1848. december közepén kezdődő támadása viszonylag gyorsan, 1849. január 5-én a császári erők kezére juttatta a fővárosokat. Hám János ekkor elkergettnek látta az időt, hogy átálljon a „törvényes” uralkodó oldalára. Alfred zu Windisch-Grätz herceg, cs. kir. tábornagy 1849. január 9-én Hám Jánoshoz intézett levelében határozottan felszólította a magyarországi papságot Ferenc József, illetve a megszálló erők támogatására.³⁵ Hám 11-én az egyházi ügyek 1848-as forradalom előtti intézési módjának a visszaállítását kérte,³⁶ majd 12-én körlevelet intézett az esperesekhez, amelyben Ferenc József iránti hódolatra és a császári kiáltványok közhírré tételére szólította fel beosztottait.³⁷

Tekintettel arra, hogy Hám ellenforradalmi szerepvállalása 1849-ben már viszonylag részletesen feltárt,³⁸ tevékenységének csak néhány részletére szeretnénk utalni. A kineve-

²⁷ PL AE Hám-akták 1848:94.

²⁸ PL AE Hám-akták 1848:135.

²⁹ Közlöny, 1848.25. sz. (1848. július 4.) 97.; 1848.64. sz. (1848. augusztus 12.) 311.

³⁰ Andics: *Az egyházi reakció 1848–1849-ben*, 80.

³¹ Meszlényi: *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*, 155–160.

³² PL AE Hám-akták 1848:130; Urbán Aladár: *A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán*. Budapest, 1973. 156.

³³ PL Archivum Secularae (AS) Archivum juridico-oeconomicum et directorale (Ajd.) Tit. 3. Militaria et bellica (1799–1855). 430. cs. 1848:1225., mellékletekkel; PL AS Ajd. Tit. 3. Militaria et bellica (1799–1855). 430. cs. 1848:1408; Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. 2. köt. Budapest, 1952. 357.

³⁴ Kunszt József – Hám Jánosnak. Esztergom, 1848. december 29. PL AE Hám akták 1848:301.

³⁵ Az irat eredeti tisztázata: PL AE Hám-akták 1849:260, fogalmazványát közli: Andics Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, II. 304–305.

³⁶ Az irat tisztázatát közli: Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, II. 313–315.; fogalmazványa PL AE Hám-akták 1849: 261.

³⁷ Hám körlevelét közli: Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, II. 316–318.; Kunszt körlevelének másolata: PL AE Hám-akták 1849:263.

³⁸ Andics: *Az egyházi reakció 1848–49-ben*, 5–112.; Andics Erzsébet: *Hám János honárulóvá nyilvánításának előzményei*. Századok, 35. évf. (1948) 1-4. sz. 313–325.; a körlevél elkobzásáról lásd

zett primás már 1849. január 15-én tudatta a császári hatóságokkal, hogy a püspökök pásztorlevelet kívánnak kiadni, s 20-án a püspöki kar nevében körlevélben szólította fel a katolikus híveket a Ferenc József iránti hűségre és a császári csapatok iránti engedelmességre. A magyar hatóságok – noha már február közepén tudomást szereztek a Hám János által szignált január 20-i pásztorlevélről – csak 1849 májusában, az esztergomi érseki levéltárban talált dokumentumok hatására nyilvánították Hám Jánost és helyettesét, Kunszt József általános helynököt hazaárulónak, Palkovics Károly kormánybiztos javaslatára azonban a főkáptalant felmentették e súlyos vád alól.³⁹

A tavaszi hadjárat során elért magyar sikerek menekülésre készítették az egyházmegye vezetőit. Hám János és az egyházmegye általános káptalani helynöke is távozásra kényszerült a magyarok elől. Hám 1849. április 22-én indult el Budáról, néhány pár fehérművel és két talárral, a hadipénztár védelmére kirendelt egységekkel együtt, és Székesfehérváron, illetve Veszprémen át 26-án Pápára érkezett.⁴⁰ Ekkor már kíséretében tartózkodott Farkas Ferenc fehérvári nagyprépost, Czigler Ignác lekéri apát és magyarországi táborigazgató, valamint Biró László kanonok is. A kinevezett primás már 27-én továbbindult Sopronba, majd május 1-jén Bécsbe érkezett, és a kapucinus atyáknál szállt meg.⁴¹ A magyar hatóságok az esztergomi érsekség vagyonát, továbbá a kinevezett érsek magánvagyonát is lefoglalták, és állami kezelés alá vették.⁴² Maga Hám János egy osztrák hadbírói eljárás elkerülése érdekében szerkesztett védekező iratában fájdalmasan emlékezett meg anyagi veszteségeiről, kárát 300 000 pengő forintra becsülte.⁴³

Hám János számára bajlós előjelnek tűnt, hogy Ferenc József visszautasította a császárpárti püspökök azon kérését, hogy személyesen fejezhessék ki hódolatukat. Az uralkodó arra hivatkozott, hogy az ordináriusoknak Magyarországon kell mindent megtenniük, hogy „az elvetemült módon félrevezetett kedélyeket az isteni és emberi törvények által parancsolt rend útjára visszavezessék”.⁴⁴

Március 17-én Hám Windisch-Grätz hercegnek írt levelében kiemelte, hogy minden jó érzésű patriótának kötelessége a lázadás elnyomásában közreműködni. Ő maga is követelte a püspököktől, hogy a félrevezetett népet minden módon igyekezzenek visszavezetni a törvényes útra. Fájdalommal érezte, hogy sok község hűségesküje ellenére ismét a lázadók oldalára állt. Együttal 20 000 forintot ajánlott fel a zendülés leverése érdekében, amit korábban a közlekedési nehézségek és a lázadók által neki okozott károk miatt nem tehetett meg. Windisch-Grätz lelkesen terjesztette fel az uralkodónak az adományt (bár csak 8000 forintról tett említést), és annak a véleményének adott hangot, hogy Hám mindent elkövet annak érdekében, hogy a katolikus papság befolyását a kedélyek megnyugtatóra használ-

még: Repeczky Ferenc – Bangya őrnagy úrnak. Tiszafüred, 1849. február 13. Szatmári Római Katolikus Egyházmegye Levéltára Hám János 1. d. 1849: szám nélkül; illetve Zakar Péter: *Hám János kinevezett primás 1848/49-ben*. In: Bura László – Ilyés Csaba (szerk.): *Hám János szatmári püspök (1827–1857)*. Szatmárnémeti, 2007. 56–71.

³⁹ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, II. 326., 375–379.

⁴⁰ Irsik Ferenc: *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete*. Szatmár, 1894. 203.

⁴¹ Zakar Péter (szerk.): *„Egyedül Kossuth szava parancsolt... Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiről*. Szeged, 2001. 94.

⁴² *Olvasókönyv. Esztergom és Komárom megye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt*. Vál. és szerk.: Bencze Cs. Attila. Esztergom, 2000. 223.

⁴³ *„Egyedül Kossuth szava parancsolt... Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiről*, 92.

⁴⁴ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, II. 535.

ja fel. Az eredmény nem is maradt el, Ferenc József március 30-án legfelsőbb megelégedésének adott hangot az adomány kapcsán.⁴⁵

1849. július 3-án azonban Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter, akihez az egyházi ügyek intézését sorolták, előterjesztést készített Hám János, Lonovics József, Horváth Mihály és Jekelfalussy Vince ügyében. Bevezetésképpen a miniszter leszögezte: „A felkelők tanai számos követőre és buzgó élharcosra találtak a katolikus papság körében. Ha a katolikus egyházat Magyarországon vissza akarjuk vezetni hivatásához, akkor meg kell tisztítanunk az összes olyan elemtől, amely a vallásra és az államra káros. Az egyház gyenge, kétszínű vagy gonosz főpásztorait el kell távolítani és kegyes, megértő, tetterős emberekkel kell pótolni.”⁴⁶ Horváthot és Jekelfalussyt Kossuth bizalmasának és követőjének tartotta az előterjesztő, mind a négyüket hibáztatta 1848-ban a feloszlatott országgyűlésen való részvétel, az október 25-i pásztorlevél, majd az uralkodóhoz intézett memorandum miatt. Az érintett érsekségeket és püspökségeket ezért megüresedettnek nyilvánították, annál is inkább, mert a pápa még nem prekonizálta az ordináriusokat. Hám ügyét azonban elválasztották a másik három személyétől, akiket hadbírótság elé akartak állítani. Hám ugyanis, aki Bach szerint idős ember, és élete jelentős részét visszavonultságban élte le, megvetve a mindennapi politizálást, egyáltalán nem volt alkalmas a primási szék betöltésére. Sohasem szemlélte magasabb szempontból hazája politikai helyzetét, ráadásul német és szlovák nyelvtudásának hiánya gátolta abban, hogy a kormánnyal vagy egyházmegyéje híveinek többségével személyesen kapcsolatba lépjen. Fel kell szólítani tehát, fogalmazott az előterjesztő, hogy mondjon le érseki címéről, és várja meg a sorsával kapcsolatos uralkodói döntést.⁴⁷

1849. június 10-e táján Hám Jánost felkereste Friedrich Schwarzenberg herceg salzburgi érsek, aki felvetette, hogy Hámnak le kellene mondenia hivataláról.⁴⁸ Néhány nappal később Hám megtudta, hogy Viale-Prelà bécsi nunciust is felszólították az osztrák hatóságok, hogy közreműködjön lemondatásában, de ő erre nem volt hajlandó.⁴⁹ 1849. június 17-én Hám a szaléziánusok felkérésére templomukban, ahol az Oltáriszentség nyilvános imádásra volt kitéve, ünnepi misét mondott. Ezt követően arról értesült, hogy Andreas Maschutar apát, miniszteri tanácsos, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyházi ügyekben illetékes referense akar vele fontos ügyben beszélni. Maschutar most már hivatalosan is meg-

⁴⁵ Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Kabinettskanzlei Vorträge MRZ 1849:971.; Windisch-Grätz levelét közölte: *A nagy-birtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, III. 79.

⁴⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Vorträge MRZ 1849:2220.

⁴⁷ Az előterjesztés és az uralkodó jóváhagyását a cím nélkül közli: *A nagy birtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, 3. 330–333.; az előterjesztést kivonatossan ismertette: Meszlényi Antal: *A magyar hercegprimások arcképsorozata*. Budapest, 1970. 251.; Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 18.

⁴⁸ „Egyedül Kossuth szava parancsolt... Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-esszabadságharc eseményeiről, 95–96.

⁴⁹ Lukács Lajos szerint Viale-Prelà azáltal, hogy nem sürgette Rómában a kanonikus eljárás lefolytatását Hám ügyében, lényegében eleget tett az osztrák kormány elvárásainak. Lukács: *A Vatikán és Magyarország 1846–1878*, 71–72. A kortárs Johann Michael Leonhard püspöknek ugyanakkor az volt a benyomása, hogy a nuncius mindent elkövetett Hám prekonizációjának beindítása érdekében. Johann Michael Leonhard – Hám Jánosnak. Bécs, 1849. január 13. PL AE Hám-akták 1849:318. Waltraud Heindl arra hívta fel figyelmünket, hogy Viale-Prelà 1849-ben kárhoztatta azoknak a püspököknek az eljárását, akiknek a kinevezését 1848 novemberében még sürgette. Heindl: *Die Wiener Nuntiatür und die Bischofsnennungen und Bischofsenthaltungen in Ungarn, 1848–1850*, 414–415.

ismételte, amit Schwarzenberg érsek mondott, sőt Karl Geringer báró is felkereste Hámot ez ügyben. Július 14-én reggel 9 órakor ismét meglátogatta Hámot Maschutar apát, és közölte, hogy a minisztérium az esztergomi érsekséget üresedésben levőnek nyilvánította, egyúttal haladéktalanul követelte írásbeli lemondását, amelyért 10 órakor szolgáját fogja elküldeni. „Mikor a szolga 10 órakor megjelent, átadtam neki írásbeli lemondásomat. Így hoztak ítéletet letételekre, engem pedig, akit érdem nélkül emeltek fel, érdemtelenül taszítottak le” – írta Hám emlékiratában.⁵⁰

A július 25-i minisztertanácson Bach óvatosan védelmébe vette Hámot, mondván, hogy nem játszott jelentős szerepet a kifogásolt októberi pásztorlevél kibocsátásában.⁵¹ Az uralkodó végül megengedte neki, hogy visszatérhessen a szatmári egyházmegye élére. 1849. szeptember 9-én maga és papsága nevében megújította hűségesküjét, és visszatért egyházmegyéjébe.⁵² Megjegyezzük, hogy Hám az emlékiratában leírtakkal és a róla szóló szakirodalommal szemben egyáltalán nem vált kegyvesztetté a császári udvarban. 1851 nyarán Magyarország ideiglenes kormányzója, Karl Geringer báró az első helyen őt javasolta a megürült kalocsai érseki szék betöltésére. Noha Scitovszky nem támogatta kinevezését, neve végül azért esett ki a jelöltek közül, mert ő maga nem akarta elhagyni Szatmárt.⁵³

Püspöki kinevezések 1849-ben

Hám lemondásáról Bach még aznap, azaz 1849. július 14-én tájékoztatta az osztrák minisztertanácsot, kiemelve, hogy Hám minden ellenállás nélkül mondott le primási tisztről, s egyúttal Scitovszky János pécsi püspököt javasolta a megürült méltóságra. Scitovszky már az 1847/48-as országgyűlésen a püspöki kar politikailag aktív tagjai közé tartozott, és Lonovics kiesésével gyakorlatilag egyedül maradt mint alkalmas jelölt, akinek tulajdonságait Bach lényegében Hámmal ellentétbe állítva pozitívan ítélte meg.⁵⁴

Scitovszky nemcsak az utolsó rendi országgyűlésen játszott aktív szerepet, hanem ő fogta össze az úgynevezett katolikus autonómiamozgalmat is, amelynek keretében aláírásokat gyűjtöttek annak érdekében, hogy a katolikus alapítványokat egyházi és világi katolikusokból álló testület kezelhesse.⁵⁵ Scitovszky Farkas József helynökkel és a pécsi káptalannal egyetemben viszonylag hamar, már 1849. február 15-én kinyilvánította Ferenc József iránti hűségét. Mély fájdalomnak adott hangot, hogy „a gonosz tanácsadók” sokakat félrevezettek, egyúttal maga és papsága nevében ígéretet tett, hogy szóval és példájukkal is arra fognak törekedni, hogy híveik is hűségesek legyenek az uralkodóhoz.⁵⁶ Amikor 1849 tavaszán

⁵⁰ „Egyedül Kossuth szava parancsolt... Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-esszabadságharc eseményeiről, 97. Mivel az első lemondó levél stílusát kifogásolták, ezért egy második lemondó levelet is aláírtak vele 1849. július 17-én. Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete, 207–208.; ezt latin nyelven közölte *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 22–23.

⁵¹ Klečetka, Thomas (Hrsg.): *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg. Band 1. 5. Dezember 1848 – 7. Jänner 1850*. Bearbeitet und eingeleitet von. Wien, [2002.] 523–524.

⁵² ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Vorträge Kt. Kt. 10. MRZ 1849:3302.

⁵³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Vorträge Kt. 14. MRZ 1851:3536.

⁵⁴ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. II.*, 495.; ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat-Vorträge MRZ 1849:2382.

⁵⁵ *A katolikus autonómia-mozgalom 1848–1871. Adalékok a magyar liberális-katolicizmus történetéhez*, 34–36. Zsilinszky Mihály: *A római katolikus autonómiáról. Történelmi tanulmány*. Budapest, 1911. 6–9.; Hanuy Ferenc: *Hetvenéves küzdelem az autonómiáért*. Budapest, 1918. 5–42.

⁵⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849: 760.

Scitovszky 4000 forintot adományozott „a törvényes rend, nyugalom és biztonság” helyreállítására érdekében, akkor Windisch-Grätz az uralkodóhoz intézett jelentésében Magyarország császári ház iránti leghűségesebb főpásztorai közé sorolta őt, aki mindig határozottan lépett fel a trón érdekében.⁵⁷ Szintén a bizalom jeleként értékelhető, hogy a zágrábi, a nyitrai és a rozsnyói püspök mellett őt is meghívták az 1849-es bécsi, összbíróalmi püspöki konferenciára, amelyen azonban a magyar korona országaiból meghívott négy püspök közül csak Haulik György zágrábi és Scitovszky János pécsi püspökök vettek részt. A konferencia fontos szerepet játszott a késői jozefinizmus lebontásában és az 1855-ös konkordátum előkészítésében.⁵⁸ Az 1849. június 25-i osztrák minisztertanácson már felmerült, hogy Haulikot és Scitovszkyt ki lehetne tüntetni az akkoriban záruló püspöki értekezlet alkalmából.⁵⁹ 1849. július 15-én egyszerre javasolták őket a Szent István Rend középkeresztjével történő kitüntetésre, amit Scitovszky hamarosan meg is kapott.⁶⁰ Bach Scitovszky támogatásával – előrehaladott kora ellenére – a szintén kitüntetett Palugyay Imre püspököt szeretne volna egri érsekké kinevezni, aki a forradalom alatt „nagyon jól viselkedett”, magas életkora azonban nem tette lehetővé az érsekség átvételét.⁶¹ Ugyanakkor 1850. január 1-jén Ferenc József a „magyar pártütés időszakában” tanúsított példamutató érzelmeiért és érelyes cselekedeteiért titkos tanácsossá nevezte ki.⁶²

1849. július 17-én kelt előterjesztésében Alexander Bach Scitovszky János pécsi püspököt ajánlotta esztergomi érseknek, tudására, erősen vallásos életvitelére, a császári házhoz fűződő megingathatatlan hűségére és az őt övező nagy megbecsülésre tekintettel. Mellette szólt életkora (alig múlt 60 éves) és kiváló egészségi állapota is. Bach szerint a magyarországi főpapok kevés kivételtől eltekintve nem tudták hivatásukat kötelességüknek megfelelően ellátni. E kivételek közé tartozott Scitovszky, akit az uralkodó 1849. július 21-én – a minisztertanács javaslatának megfelelően – esztergomi érsekké nevezett ki. Scitovszky esetében tehát a politikai helyzetre való tekintettel nem volt szó többes jelölésről.⁶³

1849. szeptember 12-én Scitovszky letette a császárnak a hűségeskü, ⁶⁴ majd javaslatára az uralkodó október 2-án számos pécsi egyházmegyes papot tüntetett ki a forradalom alatt

⁵⁷ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. III. 142–143.

⁵⁸ Leisching, Peter: *Die Bischofkonferenz. Beiträge zu ihrer Rechtsgeschichte, mit besonderer Berücksichtigung ihrer Entwicklung in Österreich*. Wiener Rechtsgeschichtliche Arbeiten, Band VII. Wien–München, 1963. 126–149.; Scheidgen, Hermann-Josef: *Az 1849-es püspökkari értekezlet Bécsben*. In: Balogh Margit – Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): *Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században*. (Seria historiae dioecesis Quinqueecclesiensis X.) Budapest–Pécs, 2014. 267–293.

⁵⁹ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg. Band 1. 5. Dezember 1848 – 7. Jänner 1850*, 453.

⁶⁰ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:2302.

⁶¹ Kletečka, Thomas – Schmied-Kowarzik, Anatol (Hrsg.): *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg. Band 2. 8. Jänner 1850*. Wien, 2005. 253.

⁶² ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:4865.

⁶³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:2382; Bach előterjesztésének másolatát közölte *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 40–41.; a jóváhagyó záradékot közölte: Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. III. 350–351.; az irat magyar fordítását közölte Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 40–43.

⁶⁴ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:3292.

tanúsított „rettenthetetlen hűségük és ragaszkodásuk” elismeréseként.⁶⁵ November elején viszont már Scitovszkyt tüntette ki az uralkodó a Szent István Rend Nagykeresztjével, Bach javaslatára és a minisztertanács egyetértésével.⁶⁶ Ezt követően az érsek kérelmezte, hogy – nagy költségeire való tekintettel – hagyják meg neki a pécsi püspökség jövedelmeit is, amit Bach támogatásával végül egyéves időtartamra meg is kapott.⁶⁷

Scitovszky az 1850. január 6-i beiktatása alkalmából kiadott körlevelében a szabadságharcot az Isten, az egyház, a fejedelem és a nemzet elleni véteknek minősítette. A forradalmárok, a „hazug mesterek” olyan tanokat hirdettek, „melyek a hitet lerontják, a társadalmi rendet fölforgatják, az embereket elégyületlenekké, irigyekké bosszúállókká, féktelenekké, ellenszegülésre hajlandókká, minden tekintélynek megvetőivé teszik”. A felvilágosodást és a nemzetek szabadságát hirdető megcsalása következtében viszálykodás, háború, szegénység és általános erkölcstelenség ütötte fel a fejét. Az érsek bírálta az ősök hitének és erkölcsének megvetőit, és felszólította híveit, hogy nyugodjanak meg Isten akaratában, és térjenek meg.⁶⁸ Scitovszky a császárnak is jelentést tett ünnepélyes beiktatásáról, és kiemelte valamennyi jelenlevő őszinte hűségét és igaz lelkesedését ő császári felsége és a felséges uralkodóház iránt.⁶⁹

1849. október 20-án Alexander Bach belügyminiszter Scitovszky kezdeményezésére további két püspök kinevezésének előkészületeiről informálta minisztertársait: Ranolder Jánost, a pécsi szeminárium rektorát veszprémi, Karner Antal kinevezett székesfehérvári püspököt pedig győri püspökké kívánta kineveztetni. Mindkét előterjesztést október 22-re datálta.⁷⁰

A veszprémi püspökség Zichy Domonkos gróf lemondásával üresedett meg. Ranolder kanonok Scitovszky jobb keze volt, aki 1849-ben Bécsben élt, s szintén részt vett a bécsi püspökkari értekezleten. Őt Scitovszky először váci püspöknek javasolta, de a szlovák nyelv ismeretének hiánya miatt később megváltoztatta véleményét, és a veszprémi egyházmegye élére szemelte ki. Bach kiemelte magas fokú tudományos képzettségét és vezetői tapasztalatait, kegyes és kifogástalan életmódját, tetterős buzgóságát és a császári kormány iránti bizonyított hűségét. Bach annál inkább támogatta Scitovszky javaslatát, mivel Ranolder tökéletesen ismerte az egyházmegyében divatozó nyelveket, és a veszprémi egyházmegye hívei és papsága körében általános tiszteletnek örvendett. Ferenc József október 27-én nevezte ki a jelöltet veszprémi püspökké.⁷¹ Az életére vonatkozó szakirodalom az egyházmegye történeti névtárának, Pfeiffer Jánosnak a munkája nyomán kiemeli, hogy a forradalomban részt vett papokat szentszéki eljárás következtében zárdafogságra ítélték, így Ranolder a katonai hatóság megkeresésére azt válaszolhatta, hogy már büntetés alatt állnak.⁷²

⁶⁵ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:3436.

⁶⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:3818.

⁶⁷ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:4757.

⁶⁸ [Scitovszky János:] *Körlevél, mellyet főméltóságú 's főtisztelendő herczeg nagy-kéri Scitovszky Ker. János úr, az Esztegomai Főegyházmegye érseke, Magyarország primása, az Apostoli Szent-Szék született követe s.a.t., s.a.t. érsekprimási székének ünnepélyes elfoglalásakor a keresztény katolikus hívekhez intézett.* Pécs, 1850. 3–11.

⁶⁹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:248.

⁷⁰ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867, II/1. 775–776.*

⁷¹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:3811.

⁷² Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950) püspökei, kanonokjai, papjai.* München, 1987. 44–45.; Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 46–47., de itt sajtóhiba miatt 1949 olvasható.

Karner Antal kinevezett székesfehérvári püspök a császár őszinte híveként, az 1848-ban kinevezett püspökök közül elsőként már 1849. január 20-án kifejezte hódolatát Ferenc Józsefnek. Hálájának is hangot adott, „mert az Isteni gondviselés után csak felséged győzedelmes fegyvereinek köszönhetjük, hogy nyomorgatóinktól, az istentelen pártütők garázda seregeitől, kik bűnről bűnre rohanva, mint igazán a pokol szövetségesei rajtunk zsarnokoskodtak, megmentve létezőnk”.⁷³

Karner maga is kérte székesfehérvári püspöki méltósága alóli felmentését, részben mert a forradalmi kormány előterjesztésére került arra sor, részben pedig azért, mert a székesfehérvári egyházmegye, annak papsága, népe és egyházi viszonyai nem voltak előtte ismeretesek. Ugyanakkor kérte győri püspökké történő kinevezését, amit Bach azért is támogatott, mert az egyházmegye korábbi, kevésbé buzgó püspökei elhanyagolták az egyházmegyét. A magyarországi papságon belül a belügyminiszter Karnert rendkívül elismerő jelzőkkel illette, majd kiemelte hűségét az uralkodó és a dinasztia iránt. Ráadásul kiválóan ismerte a győri egyházmegyét, és Scitovszky is melegen ajánlotta kinevezését. Az uralkodó Bach és a minisztertanács javaslata alapján 1849. október 27-én nevezte ki győri püspökké. E két utóbbi püspöki kinevezés során tehát Bach és Scitovszky akarata érvényesült.⁷⁴

Novemberben került sor a diakovári-szerémi (boszniai) egyházmegye püspöki székének betöltésére. Josip Kukovich püspök előrehaladott életkorára, betegségére és gyenge egészségi állapotára hivatkozva nyújtotta be lemondását,⁷⁵ amit az osztrák minisztertanács, majd az uralkodó is méltányolt.⁷⁶ Bach ebben az esetben Josip Jellačić horvát bánnal egyetértésben fogalmazta meg javaslatát. A bán szerint e püspökség betöltése azért kívánatos egyházi és politikai szempontból is, mert a katolikus és görög nem egyesült hívek települései között fekszik. Ezért fontos, hogy népszerű, a korszellemnek megfelelő alapelvekkel rendelkező papra essen a választás, aki a nép számára a keresztény szeretet és tolerancia példaképe lehet, és aki képes a népet az egyenlenségtől, az üldözési vágytól és az intoleranciától megóvni, s aki a nép erkölceit nemcsak vallásos, hanem a polgári kötelességek teljesítése tekintetében is meg tudja erősíteni. Haulik György zágrábi püspök és Josip Kukovich lemondott diakovári püspök, aki Bécsben, az Augustineumban dolgozott tovább, Josip Juraj Strossmayert ajánlották a posztra. Jellačić Strossmayer mellett még három személyt jelölt: Josip Matic zágrábi éneklő kanonokot, Adam Sukić apát-plébánost és Adam Philipović tiszteletbeli kanonokot.⁷⁷

Bach szerint Strossmayer mellett szólt életkora, tudása, példamutató erkölce, szószéken tapasztalható ékesszólása és kötelességtudása. 1847-ben nevezték ki udvari káplánnak, az *Augustineum* egyik vezetője lett, politikai szempontból megbízható, a felséges uralkodót és uralkodóházat szereti, és hűséges iránta. Így Bach a horvát bánnal egyetértésben Strossmayer kinevezését javasolta diakóvár-szerémi püspöknek, Ferenc József pedig – a minisztertanács véleményének megfelelően – 1849. november 18-án aláírta Strossmayer kinevezését.⁷⁸

Strossmayer azonban csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket, hiszen hosszúra nyúlt élete során ugyan többször konfliktusba került a magyarokkal, ugyanakkor erőteljesen támogatta a délszláv népek kulturális egyesülésének gondolatát. A horvát nemzeti

⁷³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:340.

⁷⁴ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:3818.

⁷⁵ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:710.

⁷⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:1117.

⁷⁷ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:4138.

⁷⁸ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1849:4138.

mozgalom igényének megfelelően – a kalocsai és az esztergomi érsekek tiltakozása dacára⁷⁹ – Leo Thun vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére az uralkodó 1851. július 22-én érseki rangra emelte a zágrábi püspökséget, majd 1852. december 15-én a folyamathoz szükséges pápai megerősítő bullát is sikerült kieszközölnie az osztrák diplomáciának. Strossmayer az 1850-es években a sajtó bevonásával szorgalmazta a pécsi püspökség szláv nyelvű plébániáinak egyházmegyéjéhez történő csatolását, a kormány azonban ezeket a törekvéseit már elutasította.⁸⁰ A későbbiekben a délszláv egység megvalósítása érdekében akadémiát (1868), majd egyetemet alapított (1874) Zágrábban. Kitartóan fáradozott a horvát és a szerb kultúra közelítésén is, ennek érdekében liturgikus engedményekre is hajlott. Ezért szorgalmazta az ószláv nyelv elismerését a katolikus liturgiában.⁸¹

Püspöki kinevezések 1850-ben

Scitovszky minden sürgetése ellenére csak 1850. április 2-án került sor újabb katolikus főpapok kinevezésére. Az egri érsekséget, továbbá a szeptesi és a csanádi püspökséget az uralkodó 1849. július 10-én megüriültnek nyilvánította, tekintettel arra, hogy kinevezett ordináriusaik részt vettek a felségáruló mozgalmakban.⁸²

Az 1850. március 26-i minisztertanácson Bach előadta, hogy Magyarországon kilenc püspöki szék üres, amelyek mihamarabbi betöltése szükségesnek tűnik, s a kinevezéseket a nuncius is sürgeti. A kinevezéseket illetően nemcsak Scitovszkyval, hanem Leo Thun gróf vallás- és közoktatásügyi miniszterrel és Magyarország ideiglenes polgári kormányzójával, Karl Geringer báróval is egyeztetett. Az egri érsekséget, amely Pyrker János 1847-ben bekövetkezett halála óta üresedésben volt, Palugyay Imre nyitrai püspöknek szánták, de ő előrehaladott kora miatt nem fogadta el a kinevezést.⁸³ Szintén számításba vették Haulik Györgyöt, de mivel a zágrábi püspökséget is érseki rangra emelték, így ő sem akart Egerbe áttelepülni. A továbbiakban Balassa Gábor szombathelyi és Bartakovics Béla rozsnyói püspök neve merült föl. Bach határozottan Bartakovics mellett foglalt állást, aki 56 éves volt, bírta az egyházmegyében divatozó nyelveket, és kész volt a császári felség felhívásának engedelmeskedni.⁸⁴ Az 1850. március 29-én papírra vetett felterjesztés szerint az egri egy-

⁷⁹ Scitovszky János és Nádasdy Ferenc azzal érveltek, hogy Horvátország önállósága csak a politikai életre érvényes, továbbá, így veszélyes precedens jönne létre, amely az erdélyi, illetve a csanádi püspökség felosztásához szolgálhatna alapul. Leginkább figyelemreméltó érvük szerint, amikor a nemzeti partikularizmus a birodalom valamennyi közös érdekét megsemmisüléssel fenyegeti, arra kell törekedni, hogy az állam egységét, amely a monarchia valamennyi országára kiterjed, az egyházi kötelek segítségével is megerősítsék. ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3186.

⁸⁰ Deák Ágnes: „Nemzeti egyenjogúsítás”. *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*. Budapest, 2000. 227–229.

⁸¹ Kann, Robert A.: *Geschichte des Habsburgerreiches 1526 bis 1918*. Wien–Köln, 1990. 320–321.

⁸² *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. II/1*. 487–488.

⁸³ Pyrker kérésére 1846/47-ben Palugyay kinyomozta az érsek édesapjának sírhelyét Felsőjattón, hogy ott az érsek egy kis kápolnát építtethessen. Dobersberger, Roland: *Johann Ladislaus Pyrker 1772–1847*. St. Pölten – Wien, 1997. 521.

⁸⁴ Adriányi Gábor szerint „Scitovszky szerette volna ugyan a nyitrai püspököt, Palugyay Imrét egri érseknek kineveztetni, de javaslatát – mint a vatikáni aktákból kiderül – Bach elvetette.” *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 49–50.; ugyanakkor művének a korábbi, német változatában ő is óvatosabban fogalmazott: „...doch sein Vorschlag [t.i. Scitovszkyé – Z. P.] wurde abgelenht”. Adriányi: *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 46. A bécsi források ugyanakkor azt bizonyítják, hogy Bach is támogatta Palugyay kinevezését. Az 1850. március

házmegyében a papság körében uralkodó rossz szellem leküzdése érdekében volt szükség tetterős főpásztorra. Bartakovics ellenállt a lázadóknak⁸⁵ – folytatta Bach –, alkalmas arra, hogy erős kézzel megragadja az érsekség kormányzatát, és a lakosságot felvilágosítva lelkiület és magaviseletük szempontjából helyesebb irányba vezesse őket. Kiváló egyházi képzettségét, makulátlan papi életvitelét, buzgóságát, tetterejét és hűségét garanciának tekintette arra, hogy be fogja váltani a hozzá fűzött reményeket. Ferenc József 1850. április 2-án írta alá az új érsek kinevezését.⁸⁶

Bartakovics Bélának sikerült az, amit csak kevés történelmi szereplő mondhat el magáról, tudniillik mind a magyar, mind a szlovák egyháztörténeti irodalom elismerően szól róla. A szlovák katolikus lexikon kiemeli, hogy „Vojtech Bartakovič” pasztorációs munkája során a Bernolák-féle szlovák nyelvjárás meghonosítását támogatta. Együttműködött Martin Hamuljakkal és Ján Hollýval, az utóbbi verset is írt hozzá („*Na veľkomožného pána Adalberta Bartakoviča*”).⁸⁷ Kiemelik bőkezű mecénási és jelentős irodalmi tevékenységét is.⁸⁸ A *Magyar Katolikus Lexikon* szintén pozitív hangvételben emlékezik meg Bartakovics tevékenységéről. Egerben visszaállította a jogakadémiát és a bölcsészeti osztályokat, továbbá leánynevelő intézetet alapított. A városnak adta több száz holdnyi, korábban bérletbe kiadott földjét. Plébániákat és iskolákat építtetett, vagyonát kulturális, iskolai és egyházi célokra hagyományozta. Múzeumot és képtárat is alapított.⁸⁹ Adriányi Gábor ehhez még hozzátette a teológiai képzés megújítását, az egyházi irodalom és az egyházzene területén játszott fontos mecénási szerepét is. Egy 1853-as titkos rendőri jelentés felidézésével magyar nemzeti elkötelezettségét is bizonyítottnak tekintette.⁹⁰

A megürült rosznyói püspöki széke Bach – Geringer és Scitovszky egyetértésével – Kollárscsik István (Štefan Kollárscsik) kassai kanonokot jelölte. A primás és a kormányzó szerint a jelölt különösen alkalmas volt arra, hogy az állam és az egyház érdekeinek megfelelően püspöki méltósággal ruházzák fel: ötvennégy éves, németül és magyarul is beszél, és élvezzi a szlovák lakosság teljes bizalmát, továbbá hűséges a törvényes kormányhoz. Mint a kassai püspök titkára, megismerkedett az egyházmegyei ügyek bizalmas elintézésével, és kakasfalvi lelkészként is dicséretesen szolgált.⁹¹ Magas szintű tudományos képzettsége és a császári trón iránti hűsége miatt javasolta kinevezését, amire 1850. április 2-án sor is került.⁹²

26-i minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint ugyanis az egri érsekség kapcsán a következők hangzottak el: „Für dieses Erzbistum würde der Minister Dr. Bach den Bischof von Neutra Emerich Palugyay, der sich in der Revolution sehr gut benommen, vorgeschlagen haben.” *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867*, II/2. 253–254.

⁸⁵ Bartakovics több ízben is levélben tiltakozott a Szemere-kormány intézkedései ellen, 1849. május 27-én például azt vetette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szemére, hogy a polgári hatóságok beavatkoznak az egyházi ügyekbe, Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter úgy adta ki a keresztes hadjáratral kapcsolatos rendeleteit, hogy nem konzultált az egyházi előljárókkal. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) 1848/49-i minisztériumi levéltár, Katolikus egyházi osztály H 56 10. d. 1849:134/c.

⁸⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge. MRZ 1850:1239.

⁸⁷ „Bartakovics Béla nagyságos úrnak” (szlovák)

⁸⁸ Pašteka, Julius (Red.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Nitra, 2000. 62–63.

⁸⁹ Diós István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. 1. köt. Debrecen, 1993. 635–636.

⁹⁰ Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 50–51.

⁹¹ Kollárscsik 1830-tól 1834-ig volt kakasfalvi lelkész, 1834-ben nevezték ki kanonoknak, és 1836-tól volt püspöki irodaigazgató. Hišem, Cyril: *Košické presbytérium (1804–2006)*. Prešov, 2006. 131.

⁹² ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1241.

Kollárscsik István püspöki tevékenységéről a *Magyar Katolikus Lexikon* gyakorlatilag semmit sem közöl, igaz, korábbi püspöki titkári tevékenységét sem említi.⁹³ Adriányi Gábor kiemelte, hogy számos iskolai és nevelési céllal létrejött alapítvány fűződik a nevéhez, továbbá növelte a püspöki javadalmakat is, s a szlovák nemzet Kollárscsikot mindig is a magáénak tekintette.⁹⁴

A szlovák katolikus lexikon szerint a három szlovák püspök (Kollárscsik István, Zabojszky László és Moyses István) kinevezése Bécs részéről az egyetlen engedmény volt a szlovákok számára azok 1848–1849-ben nyújtott támogatásáért. A három püspök közül Kollárscsik mutatta a legkisebb érdeklődést a szlovák nemzeti mozgalom iránt. „Štefan Kollarčik” érdeme, hogy az 1850-es és 1860-as évek „magyarosító törekvései” ellenére a szlovákok az egyházi hierarchiában egyenlő értékűek voltak a magyarokkal. A rozsnói püspök mindenekelőtt harcolt a nemzeti elfogultság ellen, és a szemináriumban bevezette a latin nyelvű oktatást.⁹⁵ Hosszasan méltatja a szlovák lexikon a püspök karitatív munkásságát: pénzügyi támogatást nyújtott a szegény diákoknak és az egyházi iskoláknak.⁹⁶ Peter Zubko kötetében még kiemeli, hogy Kollárscsik az egyházi iskolák mecénása volt, aki nyolc osztályossá alakította át a rozsnói katolikus gimnáziumot. Felújította a rozsnói székesegyházat, és végiglátogatta egyházmegyéjét, végül kibővítette a Somodiban (Drienovec) található püspöki lakot.⁹⁷

Miután az uralkodó a szepesi püspökséget 1849. július 10-én megürültnek nyilvánította, Jekelfalussy Vince kinevezett szepesi püspök Bécsbe sietett, hogy tisztázza magát, de ott letartóztatták, és ügyét a kassai cs. kir. hadbírótság vizsgálta. A vádlott azzal védekezett, hogy ifjúságától fogva előjárói kegyeinek megnyerésére törekedett. A helytartótanács tanácsnokaként, illetve a honti, nógrádi, esztergomi és pozsonyi megyegyűléseken, valamint az 1843/44. évi országgyűlésen is királya iránti hűségének annyi tanúságát iparkodott adni, amennyi csak kitelt tőle. Az 1848. július 2-i országgyűlésre már mint kinevezett szepesi püspököt hívták meg. Lamberg Ferenc gróf királyi biztosnak „irtóztató meggyilkolása” Pesten talála. Az október 3-i királyi manifesztumnak engedelmeskedőket hazaárulónak nyilvánították, így veszedelmes lett volna útlevelet kérnie és eltávozni Pest-Budáról. Rémisszó időszak következett, amikor az arisztokrácia és a magasabb klérus ellen „naponként szórattak a mondott, de főleg a hírlapokban s röpiratokban írott nyilak”. Ha nem mentek el az országgyűlés egy ülésére, hivatalos szolgát küldtek értük. A püspökök uralkodóhoz inté-

⁹³ *Magyar Katolikus Lexikon*, 7. köt. 79.

⁹⁴ Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 49.

⁹⁵ A latin nyelv használatát Scitovszky János rendeletére valamennyi magyarországi szemináriumban bevezették. Scitovszky Bécsben 1849. augusztus 12-én kelt levelében visszaállította a latin nyelv hivatalos jellegét az egyházban, beleértve az egyházi levelezést és a teológiai diszciplínákat is. Célja az volt, hogy minden nemzetiség fölött a katolikus (egyetemes) szellem uralkodjon, illetve, hogy az egyház területén véget vessen Isten szentélyének a profán dolgokkal történő versenyeztetésének. Primási Levéltár Archivum Ecclesiasticum Acta Vicariatus Strigoniensis Num. Princ. I. V 385. 2. cs. 1849:1170; vö.: Arcibiskupdký archiv v Košicich Kosišické Biskupstvo Spisij do r. 1882. Cancellaria dioecesis. Protocollum Anni 1849. Nr. 694; továbbá: Temesvári Római Katolikus Egyházmegyei Levéltár. Protocollum officii dioecesis Csanadiensis de anno 1849 sub Gubernio Excellentissimi Domini Josephi Lonovics. Munus Vicariale a 1a Martii 1849 usque 15am Augusti 1849 Reverendissimo Suo Stephano Oltványi a 16a Augusti usque 31am Xbrío 1849 Illmo D. Ignatio Fabry obeunte. Nr. 325.

⁹⁶ Pašteka (Red.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, 707–708.

⁹⁷ Zubko, Peter: *Dejeny Košickej kapituly (1804–2001)*. Prešov, 2003. 122–123.

zett feliratát „idegen tollból szinte mint akaratból eredett”-nek nyilvánította.⁹⁸ A hadbíró-ság végül felmentette, noha Lőcsén Te Deumot celebrált a függetlenség kimondása öröme-re, és a keresztes hadjárattal kapcsolatos szertartásokat is megtartotta, de javadalmát nem kapta vissza. Ferenc József csak 1866-ban nevezte ki székesfehérvári püspökké.⁹⁹ Jekelfalussy helyére Bach olyan püspököt szeretett volna, aki magas egyházi méltóságával, lojalitásával és személyes példájával a lakosságot megnyugtatja, és a „félrevezetetteket” ismét a helyes útra vezeti. Scitovszky és Geringer Zabojszky László tiszteletbeli kanonokot, Pyrker János egri érsek egykori titkárát javasolták. A jelölt ötvenhét éves – fejtegette Bach felterjesztésében –, kiváló szellemi adottságokkal rendelkezik, németül és más nyelveken is beszél, és azok közé tartozott, akik a polgári kormányzó szerint a szlovák lakosságot a helyes irányban befolyásolták. Iglói plébánosként kiérdemelte a lakosság szeretetét, állhatatos volt a felkelőkkel szemben, akik sokat üldözték, még fogságot is kellett szenvednie.¹⁰⁰ Mindezekre figyelemmel kérte a belügyminiszter a jelölt kinevezését, ami 1850. április 2-án be is következett.¹⁰¹

A magyar szakirodalom szinte semmit nem mond Zabojszky püspöki működéséről, Adriányi Gábor szerint „1828-tól mint poprádfelkai plébános működött egészen püspöki kinevezéséig. Ha már plébánosként jelentéktelen volt, püspökként még inkább. Jóllehet húsz évig vezette egyházmegyéjét, csak egy-két adománya örököltette meg nevét.”¹⁰² A szlovák katolikus lexikon szerint a szlovák nemzeti mozgalomban aktívan nem vett részt, de Moyses István ösztönzésére megünnepelte a bizánci misszió ezer éves évfordulóját. 1851-ben Lőcsén nyomtatásban megjelentette beiktatása kapcsán papságához intézett pásztorlevelét. Egyházmegyéje szemináriumában aktívan támogatta a szlovák nyelv tanítását. Megújította a szepesi tanítóképző intézetet: a latin nyelvű tanítást a szlovákok és a németek számára is anyanyelvű oktatással váltotta fel. Kiemelkedő jelentőségű volt szociális és karitatív tevékenysége (alapítványai jelentőségét a magyar szakirodalom is elismeri).¹⁰³

Szintén 1850. április 2-án nevezte ki az uralkodó Kunszt József pharosi címzetes püspököt kassai püspökké. A minisztertanács az ő ügyét is – hasonlóan Bartalkovichhoz, Kollarcsikhoz és Zabojszkyhoz – 1850. március 26-án tárgyalta, Bach pedig három nappal később már el is készítette javaslatát az uralkodó számára. Eszerint Scitovszky úgy vélte, hogy Kunszt egy püspöki javadalmat az állam és az egyház javára kormányozna. A jelölt ötvenhét éves, szlovák, német és magyar nyelven is beszél. A bécsi Pazmaneumban a legnagyobb sikerrel látta el rektori tevékenységét (1832–1845).¹⁰⁴ Scitovszky a kassai püspökség élére javasolta, tekintettel arra, hogy mind tudományos, mind lelkesi és morális szem-

⁹⁸ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Abszolutizmus-kori iratok Kassai cs. kir. hadbíró-ság 1851–891.

⁹⁹ Hermann: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idején*, 45–47., 115.

¹⁰⁰ Meszlényi Antal kötetében egy sajtóhiba következtében a fogoly iglói plébános „Zabojszky László”-ként szerepel. Meszlényi: *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*, 204.

¹⁰¹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1238.

¹⁰² Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 49. Megjegyezzük, hogy Zabojszky 1840-től iglói plébános volt, amint az Bach előterjesztésében, továbbá a Magyar Katolikus Lexikonban is olvasható. *Magyar Katolikus Lexikon*, XV. 420.

¹⁰³ Pašteka (Red.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska, 1501–1502*.

¹⁰⁴ A Pazmaneum életében a 19. század első fele egy felfelé ívelő időszak volt. Különösen igaz ez a megállapítás „Kunszt József, a későbbi kalocsai érsek rektorságára (1832–1845)”. Fazekas István: *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951)*. (Magyarországi diákok egyetemjárása az Újkorban.) Budapest, 2003. 10.

pontból is kiválóan megfelel az egyházmegyei ügyek vezetésére. Kunszt nemcsak Bécsben bizonyult hűségese a törvényes kormányhoz, hanem 1848–1849-ben általános helynök-ként is,¹⁰⁵ olyannyira, hogy a felkelők elől Bécsbe kellett menekülnie. Mivel Geringernek sem volt ellene kifogása, Bach javasolta az uralkodónak kinevezését.¹⁰⁶

Kunszt rövid, másfél éves kassai működése kapcsán a magyar nyelvű szakirodalom kiemeli, hogy kibővítette az esperesek működési körét, és – a tridenti zsinat szellemében – bevezette az új javadalomért folyamodók vizsgáztatását. Nagy figyelmet szentelt az oktatásügynek, és két nagyobb szabású ájtatosságot is tartottak ez idő alatt egyházmegyéjében.¹⁰⁷ A szlovák irodalomból megtudhatjuk, hogy Kunsztot („Jozef Kunst”) 1850. augusztus 25-én Scitovszky, Palugyay és Haulik szentelte püspökké.¹⁰⁸ A magyar nyelvű szakirodalommal összhangban említik Kunsztnak az esperesekkel, illetve a plébániák betöltésével kapcsolatos intézkedéseit. Marián Čizmár nemrégiben megjelent könyvében részletesen ismerteti Kunszt első pásztorlevelét, amelynek szlovák verziója a Bernolák-féle nyelvjárásban jelent meg. Az új püspök hangoztatta, hogy beiktatásakor legszívesebben mindem hívét maga előtt szeretné látna. Ha Isten engedi, mihamarabb meglátogatja egyházmegyéje valamennyi plébániáját, mivel személyesen akar meggyőződni hívei lelki állapotáról. Kiemelte a béke fontosságát mint az igazi lelki öröm forrását. Figyelmeztette hallgatóit, ne hallgassanak azokra, akik el akarják téríteni őket a hittől. A püspök kérte, hívei engedelmessékedjenek papjaiknak, akik az isteni ige magjait hirdetik nekik, és virrasztanak az emberi lelkek megváltása felett. Megemlítette a szülők nagy felelősségét a gyermeknevelésben. Végül kérte az egybegyűlteket, hogy imádkozzanak érte.¹⁰⁹

A besztercebányai egyházmegye is új püspököt kapott, miután Rudnyánszky József korábbi püspök súlyosan kompromittálta magát 1848–1849-ben. Őt 1849. augusztus 20-án letartóztatták, és azzal vádolták, hogy nemcsak elrendelte az előző év végén Kossuth és a kormány rendeleteinek a végrehajtását, hanem körlevelében erre külön fel is szólította papságát.¹¹⁰ Mint írta, a népet a haza iránti rendületlen hűsége és a haza megvédésére kell buzdítani. Nem kételkedett abban, hogy papjai jó állampolgárhoz híven teljesíteni fogják az előírásait. 1849. május 24-én Besztercebányán a Beniczky Lajos kormánybiztos által szervezett függetlenségi ünnepélyen a szabad ég alatt misézett,¹¹¹ majd rezidenciáján 30 fő számára ünnepi ebédet adott, és pohárköszöntőt mondott: a független haza jólétére és boldogságára, továbbá Kossuth egészségére üritette a poharát. Mindezért a pesti cs. kir. hadbí-

¹⁰⁵ Kopácsy József primás 1847. szeptember 18-án bekövetkezett halálát követően a káptalan 1847. szeptember 23-án Kunszt Józsefet választotta meg az esztergomi káptalan az egyházmegye általános helynökévé, akinek IX. Pius pápa 1847. november 6-án megadta az egyházmegye kormányzatához szükséges felhatalmazásokat. PL AE Archivum Vicariatus Strigoniensis Numerus Principalis (Num. Princ.) I. 2. cs. 1847:98, 1048; 1848:61.

¹⁰⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1240.

¹⁰⁷ Szokolszky Bertalan: *A százéves kassai püspökség 1804–1904*. Kassa, 1904. 79–83.

¹⁰⁸ *Košická presbytérium (1804–2006)*, 145.; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, 779.

¹⁰⁹ Čizmár, Marián: *Páslí zverené im stádo. Košickíbiskupi v rokoch 1804–2004 [Űrizték a rájuk bízott nyáját. Kassai püspökök 1804–2004]*. Prešov, 2006. 144–146.

¹¹⁰ Hermann: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idején*, 35–36.

¹¹¹ Beniczky Lajosnak 1849. május 21-én kelt, Kossuth Lajoshoz intézett jelentése szerint Rudnyánszky „határozottan lépett ki a síkra, és amint azelőtt hazánknak hű polgára vala, úgy jelenleg is nyilatkozott, hogy ő a függetlenség és a szabadság egyik tényezője akar lenni”. MNL OL H 56 10. d. 1849:124/c.

róság 1849. szeptember 21-én megfosztotta püspöki címétől (!), és hat éves várfogságra ítélte.¹¹² A besztercebányai káptalan eközben, szeptember 5-én beküldte az uralkodónak hűségnyilatkozatát, és egyúttal köszönetét fejezte ki a romlást előidéző polgárháború megszüntetéséért is.¹¹³ Az ítélet országszerte nagy feltűnést keltett.¹¹⁴ Scitovszky erélyesen közbelépett Rudnyánszky érdekében. Haynaunak, Bachnak, Schwarzenberg miniszterelnöknek, sőt az uralkodónak is írt levelet ez ügyben. Viale-Prelà nuncius is tiltakozott az ítélet miatt, részben mert világi hatóság ítélte el a püspököt, részben pedig mert megfosztották egyházi hivatalától, amire csak a pápának lett volna joga. Az osztrák minisztertanács végül részleges visszavonulást hajtott végre, így Haynau – aki ellenezte, hogy Rudnyánszkyt kegyelemben részesítsék¹¹⁵ – december 30-án a püspöki méltóságtól való megfosztást a püspökséggel összekapcsolt világi bevételek elvesztésére módosította.¹¹⁶ Ezzel egyidőben Scitovszky közbenjárására Rudnyánszkyt lemondatták püspöki méltóságáról. A javaslat – amelyet Schwarzenberg miniszterelnök is hamar magáévá tett – Bachtól származott, aki így akarta elkerülni a konfliktust Rómával, a törvénysértésekért ugyanakkor a katonai kormányzatra háríthatta a felelősséget. Felix zu Schwarzenberg miniszterelnök 1849. december 26-án kelt levelében azt írta Haynaunak, hogy Rudnyánszky József és a szintén kompromittálódott Lonovics József „önkéntes” lemondása kedvező esemény, amelyet mint „jó példát” reményei szerint a hűség újtjáról letért további egyházfők is követni fognak.¹¹⁷ A folyamat azért is fontos, mivel a későbbiekben ennek mintájára oldották meg a hasonló ügyeket.¹¹⁸

Rudnyánszkyt a bécsi ferences kolostorba internálták, ahol benyújtotta lemondását. Ezt követően a minisztertanács kegyelmet és évi 4000 forintos ellátást javasolt számára, amely javaslatot Ferenc József 1850. február 9-én elfogadott.¹¹⁹ Rudnyánszky ezt követően kérte, hogy püspöki jövedelmeit lemondásának pápa általi elfogadásáig húzhassa. Ítéletét ugyanis 1849. szeptember 22-én kihirdették, és a császári adminisztráció ezen időponttól kezdve a püspöki jövedelmek kezelését átvette. Philipp Krauß pénzügyminiszter¹²⁰ és Bach végül arra az álláspontra jutottak, hogy teljesítik Rudnyánszky kérését, aki így 1850. március 1-jéig húzhatta püspöki jövedelmét.¹²¹ Scitovszky és a belügyminiszter szoros együttműködéséről tanúskodik az a datálatlan levél, amelyben a primás köszönetet mondott Bachnak azért, mert meglátogatta a javadalmáról lemondott Rudnyánszkyt.¹²²

A Rudnyánszky-ügy megoldását Bach már korábban is azért sürgette, mert szeretett volna új püspököt javasolni a besztercebányai püspökség élére. 1850. augusztus 20-án arról tájékoztatta minisztertársait, hogy Scitovszky János esztergomi érsek három személy kinevezésére tett javaslatot: Pogány Béla címzetes püspök és pozsonyi prépost, Moyses Ist-

¹¹² HL Abszolutizmus-kori iratok, Pesti cs. kir. hadbíróság 1849-1/314.

¹¹³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge 1849:3303.

¹¹⁴ Mayr, J. K. (Hrsg.): *Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859*. Wien–Leipzig, 1931. 152.

¹¹⁵ Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867, II/2. 68.

¹¹⁶ Adriányi: *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 24–27.

¹¹⁷ HHStA Kabinettsarchiv Geheimakten Nachlass Schwarzenberg Kt. 10. Fasc. III. IV° 159.

¹¹⁸ Heindl: *Die Wiener Nuntiatur und die Bischofsernennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn*, 417–419.

¹¹⁹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:502.

¹²⁰ Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867, II/2. 261., 272.

¹²¹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1740.

¹²² ÖStA Verwaltungsarchiv Nachlass Bach Kt. 10. 1850:64, o. O. D.

ván zágrábi kanonok, valamint Kraicsik János nyitrai kanonok szerepelt a listán.¹²³ A jelöltek közül – politikai megfontolások miatt – Moyses lett a befutó. Bach szerint ő azért tartatható igényt a császár kegyére, mert már az 1848-as forradalmat megelőzően Zágrábban, majd a pozsonyi országgyűlésen is a „törvényes kormány” érdekeinek védelmezőjeként tűnt ki, és egyetlen lehetőséget sem szalasztott el, hogy a jó ügy érdekében rettenthetetlenül fellépjen. A felséges trón iránti hűségéről tett tanúbizonyságot mint a zágrábi ideiglenes báni kormány tagja, és később mint a bécsi kormány bizalmasa. Ezért Bach őt javasolta a püspökség élére, és javaslatát a minisztertanács, majd 1850. augusztus 30-án az uralkodó is elfogadta.¹²⁴ Moyses berendezkedését a kormány 4000 forint kölcsön folyósításával támogatta, mivel a horvát tartományi kormányban betöltött hivataláért akkor még nem kapta meg fizetését.¹²⁵

A Magyar Katolikus Lexikon csak igen szűkszavúan emlékezik meg Moysesről: 1851. május 25-én szentelték püspökké Esztergomban, s még ugyanabban az évben megalapította a *Cyrrill és Method* című lapot. Besztercebányán leányiskolát, majd tanítóképzőt alapított, és szorgalmazta a szlovák nyelvű oktatást. 1863-ban bevezette Cirill és Metód ünnepét egyházmegyéjében, a Matica slovenská pedig első elnökévé választotta.¹²⁶ A kiegyezést követően a magyar kormány és Simor János esztergomi érsek is aggodalommal figyelte a felöldi „panszlavisztikus mozgalmakat”. Simor 1871. július 18-án kelt, Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett levelében aggodalmának adott hangot amiatt, hogy „ezen egyházmegye [t. i. a besztercebányai] területének legnagyobb részét szláv ajkú népeség lakja, melynek kebelében a már hosszú évek óta folytatott szláv nemzeti izgatás” hatásával kell számolni.¹²⁷ A szlovák szakirodalom is méltatja Moysesnek az oktatás és a szlovák nyelv terjesztése érdekében tett erőfeszítéseit, majd megállapítja, hogy püspöksége alatt Besztercebánya a szlovák nemzeti élet fontos központja lett. Ekkor vált a Kollár-féle cseh-szláv koncepcióval szemben az önálló nyelvi-nemzeti koncepció a meghatározóvá. 1861 decemberében a szlovákok Bécsben egy memorandumban követelték egy szlovák közigazgatási kerület kialakítását az általuk lakott területeken. 1863. augusztus 4-én Túrócszentmártonban megalakult a *Matica slovenská*, a 19. századi szlovák történelem legjelentősebb kulturális egyesülete (ennek jelentőségét a magyarországi szakirodalom is elismeri).¹²⁸ Az egyesület Moyses Istvánt (Štefan Moyses) választotta első elnökévé, alelnökévé pedig az evangélikus püspököt, Karol Kuzmányt, aminek a nemzeti egység megteremtése szempontjából óriási jelentősége volt. Az egyesület a tudományok, a műveltség, a kultúra, a művelődés és a népművelés fejlesztésére törekedett. 1863-ban és 1864-ben a *Matica slovenská* küldöttsége Bécsben ismételten kérelmezte egy szlovák kerület kialakítását.¹²⁹

¹²³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3402; Adriányi Gábor szerint Moyses esetében „nem kétséges, hogy jelölése Bachtól indult ki”. Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 53.

¹²⁴ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3402.

¹²⁵ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3865.

¹²⁶ *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. 361.

¹²⁷ Hegedűs András: *A nemzetiségi kérdés mint a dualizmus kori püspöki kinevezések egyik szempontja*. In: Ábrahám Barna – Pilecky Marcell (szerk.): *A Duna vallomása. Tanulmányok Käfer István hetvenedik születésnapjára*. Piliscsaba, 2006. 322–336.

¹²⁸ Ábrahám Barna: *A szlovákság történelmi törésvonalai: konfesszionalizmus és regionalizmus*. In: Illés Pál Attila (szerk.): *Hungaro-szlovakológia*. Budapest, 2007. 168.

¹²⁹ *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska, 956–958.*; Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Ford.: Mayer Judit et al. Pozsony, 2011. 143–146.

Változás történt a nagyváradai latin szertartású egyházmegye élén is, miután az idős Bémer Lászlót is lemondásra kényszerítették. Bémert egyik papja, Kovrik (Govrik) Artúr vallomása következtében tartóztatták le, aki a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése alkalmából tartott miséje kapcsán a püspök utasítására hivatkozott. A püspököt azzal vádolták, hogy a szószékről felolvastatta Kossuth 1848. december 22-i rendeletét, a nagyváradai állatkertet átengedte a honvéd tüzérségnek, elrendelte Magyarország függetlenségének kihirdetését és a nyilatkozat magyarzatát, hódoló nyilatkozatot tett közzé a hivatalos lapban, továbbá aktív részt vállalt az orosz beavatkozás ellen meghirdetett keresztes hadjáratban is. Ezért a pesti cs. kir. hadbíróóság 1850. március 4-én kötél általi halálra ítélte, de az ítéletet Haynau még aznap húsz éves, vasban eltöltendő várfogságra enyhítette.¹³⁰

Bémer ügyéről már korábban, 1850. január 28-án tárgyalt a minisztertanács, ahol Scitovszky felvetésére úgy döntöttek, hogy megengedik neki a kolostorba vonulást, cserébe a magyarországi primás ráveszi őt a lemondásra. Az ítélet ezen várakozások ellenére született meg, ami heves tiltakozást váltott ki Scitovszky és Viale Prelà részéről is,¹³¹ az utóbbi szövegben is írásban is tiltakozott a miniszterelnöknél. Bémer az ítélet hatására vissza akarta vonni lemondását, de erről Scitovszkynak sikerült lebeszélnie az idős főpapot. Bach már az 1850. március 12-i minisztertanácson az ítélet elengedése mellett érvelt, majd előterjesztésére az uralkodó március 22-én megkegyelmezett az idős főpapnak. A kegyelem megadása során figyelembe vették azt a kedvezőtlen hatást, amelyet az ítélet a magyar papságra gyakorolt, és azt, hogy Bémer inkább csak eszköz volt a pártütők kezében. Ezzel együtt megengedték neki, hogy visszavonuljon egy kolostorba. Haynau azonban ennek ellenére Bémert vasra veretve útnak indította Olmützbe, a belügyminiszter közbelépésére azonban a rabot Bécsbe szállították, ahol először a ferences kolostorban, majd az ottani gárdián kérésére Enzensdorfba szállították át.¹³² Bémer többször kérte hazatérésének engedélyezését vagy legalább azt, hogy Bécsben élhessen,¹³³ de meg kellett járnia a dél-tiroli, neustifti Ágostonrendi prépostságot is, míg 1862-ben engedélyt kapott a hazatérésre, s ezt követően rövid időn belül meghalt.¹³⁴

Miután a pápa elfogadta Bémer lemondását, a káptalan 1850. április 6-án a korábbi püspöki helynököt, Győrffy László választotta meg káptalani helynöknek. Mivel Geringernek nem volt kifogása a választás ellen, azt a minisztertanács és az uralkodó is tudomásul vette.¹³⁵ Scitovszky János a lemondással megürült nagyváradai latin szertartású püspökség élére Szaniszló Ferenc címzetes püspököt, apátot, nagyváradai kanonokot, a helytartótanács korábbi tanácsosát, továbbá Bezeredy Miklós címzetes püspököt, veszprémi kanonokot, a korábbi hétszemélyes tábla tagját, végül Viber József esztergomi kanonokot, a nagyszombati kerület püspöki helynökét javasolta.¹³⁶ A három jelölt közül Bach különösen Szaniszlót

¹³⁰ HL Abszolutizmus-kori iratok Pesti cs. kir. hadbíróóság 1850-1/47.

¹³¹ Annak ellenére, hogy a nuncius nem szimpatizált az öreg püspökkel. Heindl: *Die Wiener Nuntiaturn und die Bischofsnennungen und Bischofsenthebungen in Ungarn*, 426.

¹³² Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867, II/2. 69., 194., 207, 254.; ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1064.

¹³³ Egyik, 1851-ben megfogalmazott kérelméhez még egy saját szerkesztésű imakönyvet is mellékelte az uralkodó számára. Österreichische Nationalbibliothek Handschriftensammlung 62/38-1.

¹³⁴ Adriányi: *A Bach-korszak egyházpoltikája*, 33.

¹³⁵ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1791.

¹³⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3403.

ajánlotta a minisztertanács figyelmébe.¹³⁷ Ő a szombathelyi egyházmegyében kezdte pályafutását, majd a pesti egyetemen tanított, később kanonokká és a központi szeminárium rektorává lépett elő. Fáradhatatlan szorgalmával és buzgalommal magas fokú tudományos ismeretanyagra tett szert. Külön kiemelte a belügyminiszter a *Religio és Nevelés* című folyóirat megindítását 1841-ben. Tekintettel általános elismerést kiváltó tevékenységére, a helytartótanács tanácsosává és egyházi ügyi referensévé nevezték ki. Az a számtalan áldozat, amit a papság és az ifjúság nevelése érdekében hozott, istenfélő, épületes életmódja, szelídsége, jámborsága általános megbecsülést vívott ki számára. Egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy hűségét a felséges trón és a törvényes kormány iránt kinyilvánítsa. A nagyváradai káptalan is kérte kinevezését, így Bach a prímás és a minisztertanács egyetértésével őt javasolta az uralkodónak, aki ezúttal is elfogadta a javaslatot.¹³⁸ A *Magyar Katolikus Lexikon* megemlíti vele kapcsolatban, hogy gyakran látogatta a plébániákat, és több alapítványt tett a szegények javára, így a „*Pater pauperum*” (a szegények atyja) névvel tisztelték meg, számos templom és kápolna felépítését is támogatta.¹³⁹

1850 telén az erdélyi katonai hatóságok elítélték Ioan Lemény fogarasi görög katolikus püspököt, sőt egy helynököt (Simon Krainik) is kineveztek a helyére. Viela-Prelà nuncius ismét energikusan tiltakozott a döntés ellen (őt – egyebek mellett – az ortodoxok esetleges térnyerése is aggasztotta),¹⁴⁰ Scitovszky pedig a Rudnyánszky-féle megoldást javasolta. Jellemző a prímás és a belügyminiszter közötti szoros együttműködésre, hogy Bach jóváhagyás reményében még azelőtt leállította a görög katolikus püspök elleni hadbíróági eljárást, hogy az uralkodó jóváhagyását megkapta volna.¹⁴¹ Ezúttal minden terv szerint sikerült. Lemény benyújtotta lemondását, amelyet Róma is elfogadott, a minisztertanács pedig megengedte neki, hogy évi 2000 forintos ellátással egy kolostorba vonuljon vissza.¹⁴²

Mivel a görög katolikusok Erdélyben püspökválasztási joggal rendelkeztek, az uralkodónak, illetve a pápának kellett megerősíteni a választást, amelyre Lemény lemondását követően, 1850. szeptember 30-án került sor. A 207 szavazatból Alexandru Sterca-Șuluțiu 96-ot, Constantin Alután 79-et, Constantin Papfalvi 12-öt kapott, további 20 szavazat 4 jelölt között oszlott meg. Bach szerint ennek az egyházmegyének tekintélyt parancsoló és energikus, ugyanakkor a kormány iránt őszintén odaadó főpásztorra lenne szüksége.¹⁴³ A háttérben a kormány ambivalens álláspontja figyelhető meg: egyrészt a forradalom alatti magatartásukért a görög katolikus románokat „kímélet”-tel kezelték, másrészt félték, hogy a magyarországi katolikus hierarchiától való önállósodás háttérben esetleg az ortodoxiához való közeledés célja húzódik meg.¹⁴⁴ A választási biztos, Erdélyi Vazul (Vasile Erdélyi), nagyváradai görög katolikus püspök szerint – aki 1848–1849-ben maga is támogatta a szabad-

¹³⁷ Annak ellenére, hogy Geringerhez olyan jelentések érkeztek, miszerint Szaniszló „rossz érzelmű”, és menedéket nyújtott a forradalomban kompromittálódott néhány papnak. Adriányi: *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*, 47–48.

¹³⁸ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:3403.

¹³⁹ *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. 563–564.; Adriányi: *A Bach-korszak egyházpolitikája*, 54–55.

¹⁴⁰ Eckhart: *A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig*, 30–31.

¹⁴¹ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1079.; ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:1458.

¹⁴² Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867, II/2. 219.

¹⁴³ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:4585.

¹⁴⁴ Deák: „*Nemzeti egyenjogúsítás*”. *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon*, 229.

ságharcot¹⁴⁵ – a jelölt rendkívül tevékeny és energikus, a törvényes kormány iránt kipróbált és megingathatatlan hűség jellemzi, olyan személy, aki a papság és a román nemzet körében is általános megbecsülésnek örvend. Ludwig von Wohlgenuth cs. kir. altábornagy, Erdély katonai és polgári kormányzója rátermett és politikailag képzett papként jellemezte, és Scitovszky János prímás is ajánlotta a legfelsőbb kegyre. Bach szerint Sterca-Şuluţiu az egyetlen, aki emelni fogja az egyház tekintélyét, papságának nevelésével és képzésével az egész román nemzetre jótékony hatást fog gyakorolni. Egyúttal benne fogjuk felfedezni a kormányzati szándékok becsületos és energikus támogatóját is – folytatta a belügyminiszter –, ezért kérte az uralkodótól kinevezésének jóváhagyását, ami 1850. november 18-án be is következett.¹⁴⁶

Sterca-Şuluţiu többször is nagy összegű kölcsön felvételére kényszerült. 1850 januárjában 5000 forintot vett kölcsön, majd 1851 tavaszán, arra hivatkozva, hogy a forradalom alatt a felkelők kirabolták, és nincs elegendő forrása a székesegyház, a püspöki palota és a püspöki birtokok rendbetételére, újabb 12 000 forintos kölcsönért folyamodott a minisztertanácshoz. Wohlgenuth kormányzó – tekintettel a püspökség szorult anyagi helyzetére – kamatmentes kölcsön folyósítását javasolta. Leo von Thun gróf vallás- és közoktatásügyi miniszterrel és Alexander Bach belügyminiszterrel egyetértésben 5000 forintos kölcsönre tett javaslatot, amit – az előző kölcsönhöz hasonlóan – a püspöki javakra tábláznának be. Philipp von Krauß pénzügyminiszter a székesegyház költségeinek fedezésére további 2000 forint kiutalását javasolta, és az uralkodó 1851. június 6-án mindkét pénzügyi javaslatot elfogadta.¹⁴⁷

Sterca-Şuluţiu beváltotta a hozzá fűzött reményeket: nemcsak a román nemzeti igények képviseletében játszott fontos szerepet, hanem a kormány elvárásainak is megfelelt.¹⁴⁸ A *Magyar Katolikus Lexikon* is kiemeli, hogy felszólította a románokat, mindnyájan fogadják el őseik hitét, az uniót. Számos állami kitüntetést kapott, és 1853-ban, amikor IX. Pius pápa felállította a Gyulafehérvár-Fogarasi Érsekséget, ő lett az új főegyházmege első érseke.¹⁴⁹

Összefoglalás

Mint a fentebbiekből kitűnt, 1848-ban a Batthyány-kormány megváltoztatta a püspökök kinevezésének korábban bevett módját, és arra törekedett, hogy számára megfelelő jelölteket neveztesen ki az uralkodóval. Ez a részben sikeres politikai akció megpecsételte az új ordináriusok sorsát: kivétel nélkül mindnyájukat lemondatták javadalmukról, a feltétlenül császárhű Karner Antalt is inkább egy másik egyházmegye élére neveztek ki. 1849–1850 folyamán Alexander Bach befolyása volt a legjelentősebb az új püspökök kiválasztása során. Ő készítette a minisztertanács számára az előterjesztéseket. Kölcsönösen támogatták egy-

¹⁴⁵ Noha a román szakirodalomban elterjedt, hogy Erdélyi mindvégig hűséges maradt a császárhoz (Radu, Jacob: *Istoria diecezeii românei – unite a Orăzii-Mari. Scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani dela înființarea aceleia 1777–1927* [A nagyváradi román unitus egyházmegye története. Írásba foglalva ugyanazon megye alapításának 150 éves évfordulója alkalmából 1777–1927]. Oradea, 1930. 129–130.), az 1848/49. évi minisztériumi levéltár anyaga ennek az ellenkezőjét bizonyítja. Zakar Péter: „Román és magyar két hű testvérnek frigyos összetartásában”. *Erdélyi Vazul nagyváradi görög katolikus püspök 1848/49-ben*. Convietuirea, vol. 3 (1999) No. 2-3. 17–24.

¹⁴⁶ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1850:4585.

¹⁴⁷ ÖStA HHStA Kabinettskanzlei Ministerrat Vorträge MRZ 1851:1855.

¹⁴⁸ Deák: „Nemzeti egyenjogúsítás”. *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon*, 230.

¹⁴⁹ *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. 350–351.

mást az általa az Esztergomi Érsekség élére kineveztetett Scitovszky Jánossal. Együttműködésüket megerősítette Haynau szerencsétlen fellépése a püspökökkel szemben, továbbá az a tény, hogy Bach támogatta Scitovszky közvetlen munkatársainak (Ranolder János, Kunszt József) püspöki kinevezését.

Bach a kinevezésekről konzultált ugyan az illetékes tartomány helytartójával is, de Scitovszky javaslatára többet adott, mint a politikusokéra. Meghallgatta 1850-ben Leo von Thun vallás- és közoktatásügyi miniszter véleményét is. Viszonylag csekély számú jelölt közül, akiknek kijelölésében Scitovszky játszott a főszerepet, mindig Bach választotta ki a minisztertanács elé vitt jelölt személyét. Bach számára a politikai szempontok voltak a legfontosabbak. A püspökök kinevezését mintegy a birodalom szanálása részének tekintette. A politikai lojalitás mellett érezhetően figyelmet fordított a nyelvtudásra és néhány pasztorális szempontra is. A minisztertanács és rajta keresztül az uralkodó mindig elfogadta Bach javaslatait. 1851-től azonban az egyházpolitika irányítása Thun kezébe került, aki jóval több személy javaslatát hallgatta meg, így a jelöltek száma jelentősen emelkedett. Ezt az időszakot vizsgáljuk majd tanulmányunk következő részében.

PÉTER ZAKAR

The council of ministers and the appointment of Catholic bishops in Hungary (in Transylvania, the Banat of Temesvár and the Serbian Voivodeship), 1848–1850

After the 1848/49 revolution and war of independence, a peculiar element in Austrian politics aiming at abolishing the results of the revolution was the appointment politically loyal bishops. In our paper, we discuss the political aspects of the appointment of these bishops and mostly the proposals and arguments that came up at the meetings of the council of ministers. We will also review the group of candidates, taking into account the results of recent literature, as well as the apparent changes in the appointment process.

In 1848, the ultimatum-like proposal of the Batthyány government resulted in the appointment of new bishops, among whom there were conservative (e.g. János Hám) and liberal (e.g. Mihály Horváth) prelates alike. The minister of home affairs, Alexander Bach, who was also responsible for church politics between 1849 and 1850, considered it a matter of principle to annul the appointments that had taken place during the 1848 revolution. Until 1850, Bach's influence on appointments was decisive, and he primarily made political decisions. János Scitovszky archbishop of Esztergom also had considerable influence, and a couple of his reliable colleagues were granted an episcopal office. Bach regularly consulted Anton Geringer, and occasionally asked the opinion of Josip Jellačić as well.

The way the appointment of bishops was managed was radically different from what was to come from 1851. From that year, standard competitions were announced, while the influence of Leo Thun, minister of education became decisive over the appointments.